VĚTRNÉ ELEKTRÁRNY A JIHOMORAVSKÁ VENKOVSKÁ KRAJINA

Doc. Ing. Antonín Buček, CSc.
Ústav lesnické botaniky, dendrologie a geobiocenologie, Lesnická a dřevařská fakulta, Mendelova zemědělská a lesnická univerzita v Brně

Východiska posouzení

Při rozhodování o všech odvětvových a regionálních rozvojových záměrech je nezbytné zvažovat environmentální i ekonomické účinky z hlediska základních principů trvale udržitelného rozvoje. Integraci environmentální dimenze do rozhodování o rozvojových záměrech je třeba důsledně založit na aplikaci principů předběžné opatrnosti a prevence, principu snižování rizika u zdroje a principu ekonomické odpovědnosti původců. V České republice i v Jihomoravském kraji existuje řada příkladů ilustrujících, jak zanedbání těchto principů v minulosti vedlo nejen k narušení krajiny a životního prostředí, ale i k ekonomickým ztrátám (Buček 2005a). Důsledné uplatnění principu předběžné opatrnosti vyžaduje, aby byly odmítnuty i ty rozvojové koncepce, kde vznik budoucích nepříznivých účinků na krajinu a životní prostředí nelze zcela vyloučit. Je třeba si přitom uvědomit, že časový horizont negativních ekologických důsledků může často mnohonásobně přesahovat případné krátkodobě dosahované ekonomické užitky. Proto nelze připustit žádný další ekonomicky problematický velký investiční záměr, který by mohl nepříznivě ovlivnit krajinu a životní prostředí.

Činností člověka ovlivňující krajinné složky vznikla krajina, kterou označujeme jako kulturní. Ne každou kulturní krajinu však můžeme považovat za harmonickou. Harmonická je taková kulturní krajina, v níž jsou v souladu přírodní krajinotvorné prvky s prvky do různé míry změněnými, resp. vytvořenými člověkem. Takováto krajina je dobrým domovem nejen lidí, ale i rostlin a živočichů, žijících v rozmanitých společenstvech, propojených složitou sítí vzájemných vazeb a vztahů. Antropogenní vlivy v harmonické kulturní krajině nesmí překročit únosnou mez, jinak by přestala být nejen trvale úživnou, ale i psychicky libou (Buček, Lacina 1994, Buček 2005b). Ochrana krajinného rázu, definovaného jako „*přírodní, kulturní a historická charakteristika určitého místa či oblasti*" byla prozíravě začleněna do zákona o ochraně přírody a krajiny č. 114/1992 Sb. Podle tohoto zákona je krajinný ráz chráněn „*před činností snižující jeho estetickou a přírodní hodnotu*". V roce 2000 byla členskými státy Rady Evropy včetně ČR přijata Evropská úmluva o krajině jako odpověď na „*přání veřejnosti užívat kvalitní krajinu*", neboť „*krajina představuje důležitý prvek blahobytu jedince i společnosti*". Různé záměry využití krajiny ovšem mohou vyvolat jev, který V. Cílek (2002) nazývá „*krádež krajiny*": je privatizován a urbanizován veřejný prostor, jehož nezastavěnost je významná v hierarchii horizontů, je veřejným statkem a je sama o sobě dostatečnou hodnotou, zasluhující ochranu.

Větrné elektrárny a krajina

Základní přínos větrných elektráren spočívá v možnosti využití větru jako významného alternativního energetického zdroje pro výrobu elektřiny bez těch negativních důsledků, které vyvolává výroba elektřiny v tradičních elektrárnách, využívajících fosilní paliva či jadernou energii.

Naše republika nemá ovšem pro využití větrné energie tak výhodné podmínky jako přímořské státy. Příhodné lokality se u nás téměř vždy nacházejí ve vyšších nadmořských výškách, obvykle nad 600 m n.m. Výhodnost výstavby větrných elektráren je v současné době v ČR založena na zákonem dlouhodobě garantované zvýhodněné výkupní ceně vyrobené elektřiny. Přitom energetická náročnost v České republice byla v roce 2001 přibližně dvojnásobná oproti průměru zemí EU, a to jak u tuzemské spotřeby primárních zdrojů energie, tak i u elektrické energie. Tempo snižování energetické náročnosti se přitom v ČR pohybuje v rozmezí pouhých 2-3 procent ročně. Nabízí se tedy otázka, jestli by nebylo užitečnější v současné době i blízké budoucnosti soustředit veřejné prostředky na podporu snižování plýtvavé spotřeby.

O vlivu větrných elektráren a větrných farem na přírodu a krajinu toho dosud známe málo. Pokud vím, na našem území nebyly dosud takové vlivy dlouhodobě a komplexně vyhodnoceny. Přitom je zřejmé, že může dojít např. k degradaci biotopů, k fragmentaci krajiny výstavbou cest a k šíření invazních neofytů, k vytvoření nebezpečné bariéry pro pohyb a migrace různých druhů fauny (viz např. Buček 2005c, Gaisler 2007, Horal 2005). Podstatný je také vliv na krajinný ráz. Současné typy větrných elektráren s výškou přesahující 100 m, budované většinou v souborech větrných parků, zcela nesporně budou tvořit dominanty krajiny. Ve venkovské kulturní krajině se staletími a někde i tisíciletími utvářeným využitím formujícím ráz krajiny to bude znamenat změnu typu krajiny z krajiny zemědělské či zemědělsko-lesní na krajinu s dominantními industriálními prvky. Tím může dojít k narušení svérázu krajiny, k významnému ovlivnění pohody místních obyvatel či návštěvníků.

Větrné parky v Hustopečském bioregionu

Svéráz krajiny v území, kam jsou lokalizovány větrné parky Bošovice, Klobouky, Násedlovice, Nenkovice, Vrbice a Stavěšice, je významně ovlivněn polohou území na severním okraji panonské biogeografické provincie (Culek 1996). Celé území bylo součástí pravěké ekumeny, souvisle osídlené již neolitickými zemědělci, kteří zabránili nástupu souvislého lesa v době poledové. Díky pastvě dobytka vznikla a dodnes se zde vzácně udržela krásná společenstva stepních lad připomínající kontinentální jihoukrajinské a jihoruské stepi (Buček, Lacina, Laštůvka 2006). Současná panonská krajina je převážně zemědělská, převažují pole, charakteristickým prvkem jsou sady s teplomilnými ovocnými dřevinami (meruňky a broskvoně), vinice a akátové lesy. V České republice je takový ráz krajiny výjimečný, vždyť do panonské biogeografické provincie náleží pouhá 4 % státního území.

V dotčeném území převažuje členitá pahorkatina s mírně zvlněným reliéfem s plošinami, širokými rozvodními hřbety a mělkými, rozevřenými údolími. Jedná se o typickou panonskou venkovskou krajinu s naprostou převahou polí, s vinicemi a ovocnými sady s teplomilnými ovocnými dřevinami. Sídla jsou situována v údolích, takže význačným rysem této krajiny jsou horizonty bez sídelních či industriálních prvků. Plánované větrné parky jsou tedy situovány ve specifickém typu panonské venkovské polní krajiny, jejíž současný krajinný ráz vznikl tisíciletou zemědělskou kultivací. K základním svébytným prvkům krajinného rázu patří volné, nezastavěné horizonty, velmi významné pro pohodu obyvatel i návštěvníků. Tyto horizonty současně tvoří bezbariérový prostor pro pohyby a migrace ptáků, netopýrů a hmyzu, včetně druhů velmi vzácných, vázaných často na panonskou biogeografickou provincii.

Výstavbou větrných parků by došlo ke změně typu krajiny v dotčeném území z panonské venkovské polní krajiny, formované tisíciletým zemědělským využitím na krajinu agrárně-industriální, která se v současné době vyskytuje především v zázemí velkých sídelních aglomerací. Tuto změnu způsobí více než 100 m vysoké stožáry větrných elektráren, které jsou ve zdejší krajině s volnými horizonty cizorodým prvkem. Panonská venkovská zemědělská krajina se všemi atributy je přitom obyvateli i návštěvníky vnímána jako prostředí pohody a důležitá součást kvality života ve venkovských obcích. Volné, nezastavěné horizonty je nutno považovat za specifickou historickou strukturu této prastaré kulturní krajiny.

Srovnáme-li relativně malý energetický přínos navrhovaných větrných parků v Hustopečském bioregionu s hodnotou krajinného rázu panonské venkovské kulturní polní krajiny, po tisíciletí se vyvíjející s volnými horizonty bez technických vertikálních prvků, docházíme k jednoznačnému závěru, že z hlediska ekologie krajiny výstavbu větrných parků v tomto území nelze doporučit. Rizika negativního ovlivnění rázu krajiny a také avifauny a netopýrů jsou příliš velká.

Závěr

Je třeba varovat před překotnou výstavbou větrných elektráren a zvláště velkých větrných parků v jihomoravské venkovské krajině. Výstavbu větrných elektráren je třeba zcela vyloučit tam, kde je chráněna biodiverzita a specifický krajinný ráz, tedy na území národních parků, chráněných krajinných oblastí, národních přírodních rezervací, přírodních rezervací, národních přírodních památek, přírodních památek, přírodních parků, ptačích oblastí a evropsky významných lokalit soustavy Natura 2000, mokřadů mezinárodního významu podle Ramsarské úmluvy a skladebných prvků územních systémů ekologické stability krajiny (biocenter a biokoridorů).

Považuji za velmi účelné zadat zpracování územní studie vhodnosti lokalizace větrných elektráren na území Jihomoravského kraje, kde by byly diferencovány limity výstavby z hlediska ochrany biodiverzity a krajinného rázu. Zpracování takové studie by pomohlo investorům při hledání vhodných lokalit a mohlo by přinést nemalou úsporu soukromých i veřejných prostředků, které jsou vynakládány na přípravu výstavby větrných elektráren v nevhodných lokalitách.

Literatura

Buček, A. (2005a): Ekonomické paradigma a osud krajiny. In: Tvář naší země – krajina domova. Sb. přísp. 3. roč. konference o krajině v Praze a v Průhonicích. Česká komora architektů. Dodatky, s. 119-126

Buček, A. (2005b): Krajinný ráz v období globalizace. In: Krajinný ráz – jeho vnímání a hodnocení v evropském kontextu. Ekologie krajiny 1, Sborník příspěvků z konference CZ-IALE. Paido Brno, s. 19-24

Buček, A. (2005c): Větrné elektrárny a krajina. Veronica 19:5:29

Buček, A., Lacina, J. (1994): Harmonická kulturní krajina venkova. In: Obnova venkovské krajiny. Veronica, 4. zvláštní vydání, s. 5-15

Buček, A., Lacina, J., Laštůvka, Z. /eds./ (2006): Panonské stepní trávníky na Moravě. Veronica 17. zvláštní vydání, 58 s.

Cílek, V. (2002): Krajiny vnitřní a vnější. Dokořán Praha. 230 s.

Culek, M. a kol. (1996): Biogeografické členění České republiky. Enigma Praha. 348 s.

Gaisler, J. (2007): Negativní vliv větrných elektráren na ptáky a netopýry. Veronica 21:3:14-16

Horal, D. (2005): Větrné elektrárny a ptáci. Veronica 19:1:21-23